

Metodyka systematycznego przeglądu literatury

<https://doi.org/10.33141/po.2011.03.13>

Przeгляд Organizacji, Nr 3 (854), 2011, ss. 57-61

www.przeглядorganizacji.pl

Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa (TNOiK)

Wojciech Czakon

Wprowadzenie

Tworzenie nowej wiedzy wymaga rozpoznania istniejącego jej stanu, identyfikacji ustaleń oraz porażek odnotowanych we wcześniejszych badaniach. Zabieg poznawczy, zmierzający do określenia istniejącego stanu wiedzy, przyjmuje mylącą nazwę badań literaturowych. Mylącą, ponieważ potoczne jego rozumienie sprowadza badacza do czytelnika, skupionego na foliach, woluminach i literaturze zwartej, która daje encyklopedyczny ogład ludzkiego poznania.

Tymczasem każdy projekt badawczy, artykuł naukowy, praca promocyjna czy nawet wniosek o finansowanie badań powinny ze względów formalnych odnieść się do istniejącego stanu wiedzy. Jego podstawą jest analiza publikacji ciągłych, przede wszystkim w postaci artykułów naukowych. Dostarczają one bowiem obrazu stanu dociekań badaczy, pozwalają prawidłowo formułować pytania badawcze, wyprowadzać hipotezy, a następnie umożliwiają interpretację uzyskanych rezultatów badań empirycznych.

Tradycyjna metodyka przeglądu literatury opiera się na dwóch filarach: analizie bibliograficznej oraz tradycyjnych technikach analizy opartych na wspólnotach praktyki, które w świetle interdyscyplinarności nauk o zarządzaniu przestają wypełniać swoją rolę. Oczekiwania rygoru metodycznego stawiane badaniom naukowym prowadzą w stronę bardziej przejrzystych technik, a także możliwości replikacji zastosowanych przez badacza procedur.

Potrzebę rygoru metodycznego w badaniach literatury urzeczywistnia coraz bardziej upowszechniająca się metodyka systematycznego przeglądu literatury. Celem artykułu jest jej opis, charakterystyka w porównaniu z bardziej tradycyjnym podejściem, a także wskazanie najczęściej stosowanych w niej technik badawczych.

Pierwsza sekcja artykułu przedstawia uwarunkowania badań literaturowych wraz z elementami krytyki podejścia tradycyjnego. W drugiej części skupiono się na kluczowym problemie doboru zbioru badanej literatury. Trzecia część opisuje ilościowe techniki badań, podczas gdy czwarta podejmuje problem analizy treści. Zakończenie podejmuje kilka wątków krytycznych, m.in. niski stopień digitalizacji naukowych baz polskojęzycznych oraz odmienności priorytetów artykułu – monografia, które mogą osłabiać przydatność systematycznego przeglądu literatury wtedy, gdy jest on ograniczony do rodzimych publikacji.

Uwarunkowania badania literatury

Badanie literatury powinno spełniać wymogi rygoru metodycznej procedury badawczej. Zaliczyć do nich trzeba stosowanie określonego układu etapów, powtarzalnego z racji swojej skuteczności. Wyczerpuje to znamiona ogólnej definicji pojęcia „metoda”. Ponadto, ze względów poznawczych, oczekiwać trzeba spełnienia kryterium replikowalności czy też intersubiektywnej sprawdzalności. Jakkolwiek poddawane dyskusji to kryterium odnosi się do możliwości przeprowadzenia analogicznych badań na danej próbie, aby uzyskać takie same lub podobne rezultaty. O ile w przypadku badań empirycznych nauk o zarządzaniu oczekiwanie otrzymania identycznych rezultatów budzi dyskusje ze względu na ich kontekstowość i dynamikę obiektów badań, to w badaniach literaturowych te szczególne okoliczności nie zachodzą.

Podstawowy kanon nauki nawiązuje do ciągłości. Kolejne badania powinny odwoływać się do poprzednich po to, aby rozszerzyć istniejącą wiedzę, zmienić ją lub sfalsyfikować. Można stąd wnosić, że najnowsze publikacje będą nawiązywać do wcześniejszych ustaleń czy paradygmatów. Ortodoksyjne rozumienie tej zasady pozwala badać literaturę warstwowo – od najnowszej począwszy. Każda warstwa powinna zawierać wiedzę uzyskaną w poprzednich badaniach. Jednakże rozwój wiedzy nie jest równomierny, ani liniowy, badacze podążają bowiem za modą, dominującą perspektywą lub innymi pragmatycznymi względami. Zasada ciągłości powoduje więc, że przedmiot badań literatury ma cechy narastania, kumulatywności.

Drugą cechą badań jest autonomia badacza w zakresie wyboru luki poznawczej, którą zamierza eksplorować. Wynika to z zainteresowań indywidualnych, kierunku badań zespołowych i innych okoliczności. Powoduje jednak zawężenie i nadanie badaniom cechy rozdrobnienia. Ta szczegółowość stała się tak powszechna, że w potocznym mniemaniu wszystko, co drobiazgowo, ma charakter specjalistyczny, a dalej akademicki czy naukowy. Oznacza to, że dobór próby spośród wielu publikacji w danej dziedzinie wiedzy spowodować może spadek kompletności badania.

Tradycyjna procedura przeglądu literatury obciążona bywa kilkoma typowymi błędami. Po pierwsze, rozpoczyna się od dyskusji ustaleń innych badaczy, zanim zostanie postawione pytanie badawcze, tracąc w ten sposób walory rygoru metodycznego na rzecz barwności eseistycznej. Po drugie, zwykle nie ustala się całej istotnej dla badanego przedmiotu

literatury, narażając się na zarzut fragmentaryczności i niepełności. Po trzecie, niejasne są kryteria włączenia czy wyłączenia poszczególnych pozycji literatury, co stwarza recenzentowi pole do szczegółowych pytań, a autorowi komfort fragmentarycznej odpowiedzi. Jednakże z punktu widzenia kryterium doboru próby takie postępowanie jest nieprawidłowe. Po czwarte, tradycyjny przegląd literatury przywołuje rezultaty innych badań, nie oceniając ich jakości metodologicznej, co prowadzić może do zarzutu woluntaryzmu z jednej strony, a także tworzyć ryzyko nieskrepowanego doboru przykładów właściwego raczej popisom retorycznym niż rygorystycznej metodyce postępowania badawczego.

Lista zarzutów stwarza sposobność zastosowania takiego postępowania badawczego, którego sam projekt uczyni je odpornymi na tego rodzaju krytykę. Właśnie ten cel przyświeca systematycznej analizie literatury.

Dobór przedmiotu badania

Podobnie jak w badaniach empirycznych, istotnym zagadnieniem jest **dobór przedmiotu badań**, czyli określenie zbioru publikacji, które będą przedmiotem analizy. Typowe procedury w testowaniu teorii za pomocą technik statystycznej obróbki danych podkreślają znaczenie trybu doboru oraz reprezentatywności próby badawczej. Tryb doboru odnosi się w istocie do takiego sposobu wyłaniania próby badawczej z całej populacji, aby była ona reprezentatywna. Stąd potoczne przekonanie o uniwersalnym znaczeniu losowania próby. Badania teorii tworzące z kolei dają przywilej doborowi celowemu przypadków lub próby, niektóre ich cechy pozwalają bowiem jaskrawo przedstawić badane zagadnienia lub też falsyfikować dotychczas istniejącą teorię. Jednak w obydwu przypadkach badacz skupia się na fragmencie rzeczywistości, przy czym kryterium doboru podporządkowane jest celowi badań.

Określenie przedmiotu badania potencjalnie dotyczy bardzo znacznego zbioru publikacji, ze względu na cechę ich rozdrobnienia. Wyodrębnienie bazy danych to kluczowy etap przygotowawczy, który umożliwia podjęcie badań właściwych. W ich trakcie badacz konfrontowany jest z klasycznym dla badań jakościowych wyzwaniem, tj. nadmierną liczbą danych, informacji, interpretacji. Określenie przedmiotu badań przebiega zwykle w trzech krokach, prowadzących od całego dostępnego zbioru literatury nauk o zarządzaniu do rzetelnie dobranej bazy literatury badanej. Każdy krok to selekcja według odrębnego kryterium: podstawowej bazy danych, słów kluczowych, kryteriów inkluzji i eliminacji.

Wyłonienie podstawowej literatury przedmiotu opierać się może na bazach pełnotekstowych lub na z góry wybranych publikatorach. Bazy pełnotekstowe mają różny zasięg oraz odzwierciedlają odmienne wydawnictwa, dlatego stosuje się ich kilka jednocześnie, np. EBSCO, ProQuest, czy uniwersalną bazę danych ISI SSI Reuters/Thomson. Wielu badaczy korzysta także z dedykowanej zastosowaniom akademickim wyszukiwarki scholar.google.com. Alternatywą wobec maksymalnego zasięgu wyjściowej bazy danych jest określenie tzw. istotnych, czy liczących się publikatorów [Coombs *et al.*, 2009]. Dla zadanego wyjściowego zbioru tekstów stosuje się

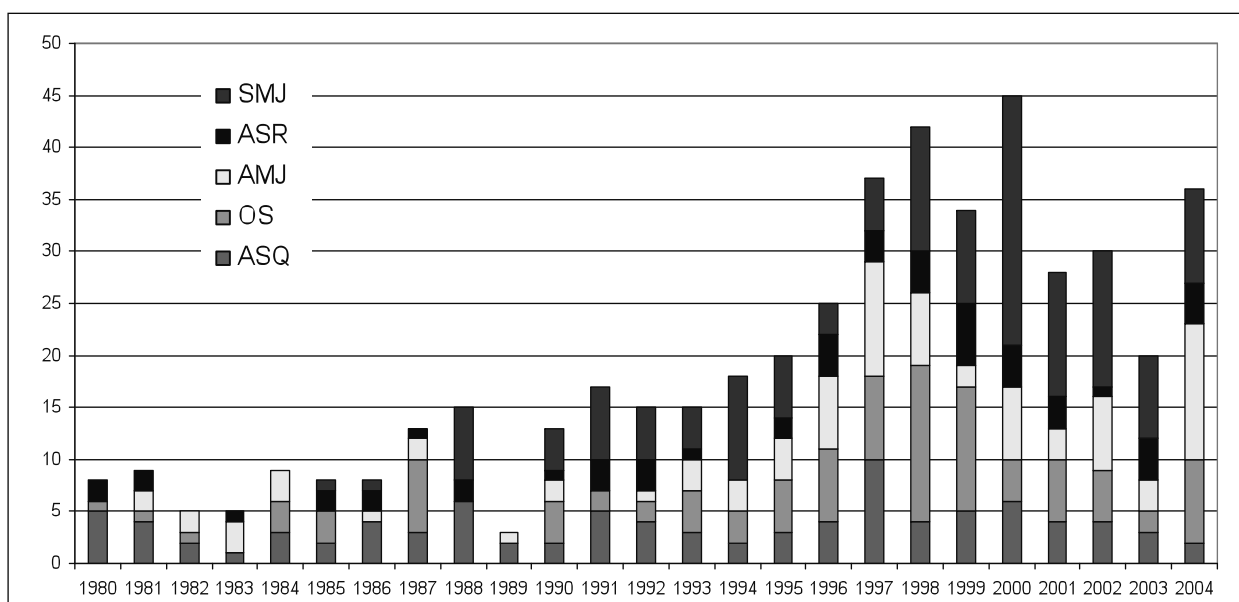
pojedyncze słowo kluczowe, związane z przedmiotem badania, np.: „przedsiębiorczość”, „międzyorganizacyjny”, „wiedza”, „przewaga konkurencyjna”.

Drugi etap selekcji literatury opiera się na zastosowaniu kilku słów kluczowych oraz uzupełnieniu bazy danych według procedury „kuli śnieżnej”. Słowa kluczowe charakteryzują publikację, a mogą pochodzić od samego autora lub wykwalifikowanego bibliotekarza. Dlatego budując podstawową bazę danych, należy posłużyć się zarówno kryterium KW (*keyword*), jak i AKW (*author-supplied keywords*). Ten etap ma charakter iteracyjny, słowo kluczowe może bowiem prowadzić do zupełnie odległej dziedziny nauki lub też wyłonić zbyt znaczną liczbę tekstów. Na przykład *efficiency* daje w bazie EBSCO 4343¹⁾ trafienia, a więc liczbę zbyt znaczną dla indywidualnej analizy. Wynika to z powszechności tego słowa kluczowego, czy też zbyt mało selektywnego kryterium. Zastosowanie drugiego słowa kluczowego *learning* redukuje liczbę trafień do 37, z czego 27 w periodykach naukowych. W niektórych pracach szczególną uwagę poświęca się doborowi kryteriów włączenia do bazy danych. Opracowanie słów kluczowych odbywa się sekwencyjnie w zespole badawczym, przy czym każdy następny badacz uzupełnia słowa kluczowe [Visschers *et al.*, 2009]. Drugą często stosowaną techniką doboru do bazy danych jest „kula śnieżna”. Polega ona na uwzględnianiu w bazie danych artykułów wykazywanych w literaturze referencyjnej pierwszej warstwy literatury.

Trzeci etap selekcji publikacji do szczegółowej analizy to kolokwialne „czyszczenie bazy danych”, polegające na zastosowaniu kryteriów wyłączenia oraz usunięcia powtarzających się pozycji. Kryteria wyłączenia również podzielić można na formalne i metodologiczne. Zwykle wyłącza się opracowania o charakterze komunikatów branżowych czy prezentacji konferencyjnych, recenzje książek oraz wstępy redakcyjne [Coombs *et al.*, 2009]²⁾. Ponadto interdyscyplinarność badań nauk o zarządzaniu nieuchronnie powoduje podejmowanie danego pola badawczego przez przedstawicieli różnych dyscyplin czy specjalności naukowych. Zwykle wyłącza się np. opracowania medyczne, informatyczne czy prawne [Lee, 2009].

Dzięki zastosowaniu opisanej wyżej sekwencji badacz otrzymuje bazę danych, która podlegać będzie analizie. Dokonuje się zwykle weryfikacji jej poprawności w drodze przeglądu abstraktów, co pozwala na dalsze zawężenie opracowanej bazy danych ze względu na kluczowe dla badacza zagadnienia. Stosuje się w tym przypadku stratyfikację tekstów na warstwy: ● bezpośrednio dotyczącą badanego zagadnienia ● częściowo dotyczącą badanego zagadnienia ● słabo powiązaną z badanym zagadnieniem. Jakkolwiek etap ten wydaje się subiektywny, to jednak opiera się na ocenie zastosowanych metod i ustaleń badawczych. Jedynie warstwa bezpośrednio dotycząca badanego zagadnienia poddawana jest analizie szczegółowej i stanowi podstawę opracowania raportu syntetycznego.

Warto podkreślić potrzebę dokumentowania i uzasadniania każdego kroku w procedurze selekcji zbioru publikacji, będących dalej przedmiotem analizy. Umożliwia to replikację badania, a także ocenę prawidłowości jego przebiegu. Walory transparentności tego etapu badania literatury uznać trzeba za kluczowe dla wartości poznawczej jej wyników.

Wykres 1. Liczba publikacji w zakresie więzi międzyorganizacyjnych w latach 1980-2004

Źródło: W. CZAKON, *Dynamika więzi międzyorganizacyjnych przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2007, s. 30.

Techniki analizy bibliometrycznej

Techniki bibliometryczne uznać trzeba za pomocnicze. Pozbawione są atrybutów samodzielności; przegląd literatury nie może bowiem opierać się na samej charakterystyce liczbowej. Niezbędna jest jej interpretacja, a dokonanie jej bez analizy treści jest mało rzetelne. Prowadzić może do błędnego uznania za ważną publikację tekst cytowany 1600 razy, co jest rezultatem imponującym. Jeśli jednak ostatnie 600 cytowań ma charakter krytyczny, to publikacja traci referencyjny charakter i staje się anegdotą w trajektorii rozwoju nauki. Techniki bibliometryczne służą analizie całej zbiorowości pod względem wybranych cech. Najczęściej stosowane są: analiza liczby publikacji oraz analiza liczby cytowań. Pozwalają one ocenić rozmiar zbioru oraz jego znaczenie na mapie nauki.

Analiza liczby publikacji w kolejnych latach pozwala ocenić, na jakim etapie rozwoju znajduje się dany obszar badawczy. Przyjmuje się, że liczba publikacji podlega prawidłowościom cyklu życia, a więc po narodzinach następuje powolny wzrost, który przyspiesza, następnie stabilizuje się na danym poziomie, by wreszcie spaść. Odpowiada to fazom rozwoju, dojrzałości i schyłku dyscypliny lub pola badawczego. Liczba publikacji łącznie oraz w poszczególnych latach pozwala ocenić aktywność badawczą na danym polu (wykres 1).

Analiza cytowalności skupia się na znaczeniu pojedynczej publikacji dla dyscypliny. W naukach o zarządzaniu bardzo niewiele publikacji uzyskuje dwucyfrowe liczby cytowań, a jeszcze mniej trzycyfrowe. Wynika to z rozdrobnienia badań, ale także z równoległego funkcjonowania wielu wspólnot badaczy, które są względnie spójne. Skutkuje to spistością wewnętrzną, w postaci wzajemnych cytowań, ale także małą otwartością na inne społeczności badaczy. Analiza cytowań pozwala ocenić zasięg oddziaływania uzyskanych wyników. Przeprowadza się ją najczęściej w przód, rzadziej wstecz. Analiza

cytowań w przód pozwala ocenić wpływ pojedynczych publikacji na inne badania. Najważniejsze spośród nich zyskują zaszczytne miano *seminal studies*, czyli takich, które zainspirowały wielu badaczy. Na przykład prace J. Barneya przekroczyły obecnie 3000 cytowań, podczas gdy prace M. Portera zbliżają się do 10 000. Warto dostrzec znaczenie wpływu czasu dla liczby uzyskiwanych cytowań; wskaźnik Hirscha pozwala go uwzględnić, choć nie może wykryć efektu mody.

Analiza cytowań wstecz pozwala określić grunt teoretyczny, na jakim tworzona jest tożsamość dyscypliny. Im więcej cytowań innych dyscyplin czy grup badaczy, tym niższa dojrzałość badań i odwrotnie [Agrawal, Hoetker, 2007]. W tym sensie dopiero w ostatniej dekadzie XX w. nauki o zarządzaniu uzyskały własną tożsamość, liczba referencji do badań nauk o zarządzaniu przekroczyła bowiem liczbę odnośników do dyscyplin pokrewnych.

Techniki analizy treści

Techniki analizy treści mogą korzystać z obróbki ilościowej, wówczas polegają na analizie frekwencyjności albo na analizie ustaleń.

Analiza frekwencyjności polega na określeniu częstotliwości bezwzględnej oraz względnej badanej cechy. Prowadzi do wyłonienia dominującej perspektywy, kategorii czy najszerzej biorąc, nurtu badań. W przypadku braku takiego dominującego, ze względu na częstotliwość występowania, nurtu, analiza frekwencyjności uprawnia do wniosku o rozdrobnieniu, rozproszeniu i niespójności wyników badań. Obiektami badanymi pod względem częstotliwości mogą być:

■ **Słowo kluczowe**, określające dane zjawisko, np. kotwiczenie firm [Czakon, Klimas, 2010]. Badanie częstotliwości występowania danej nazwy stosuje się dla zjawisk nowych, analogii do innych dziedzin nauki lub kategorii ulegających rozszerzeniu (rysunek 1). Można więc przyjąć, że badanie frekwencyjności

Rys. 1. Chmura słów – atrybuty firmy-kotwicy

Źródło: W. CZAKON, P. KLIMAS, *Sieci oraz firmy kotwice – ich znaczenie w gospodarce opartej na wiedzy*, w: *Zarządzanie i Informatyka – dylematy i kierunki rozwoju*, 4. Forum Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2010, s. 109–124.

słowa kluczowego jest uzasadnione na etapie rozpoznawczym badań oraz dla wyłaniającego się pola badawczego.

■ **Stosowane metody badawcze** pozwalają ocenić zarówno dojrzałość pola badawczego, jakość ocenianych badań, jak i ogólne trendy metodyczne występujące w dyscyplinie. Na przykład stwierdzenie, że 25% publikacji dotyczących więzi międzyorganizacyjnych to studia przypadków [Ebers, Oliver, 1997], przy ówczesnej średniej dla nauk o zarządzaniu na poziomie 8%, wskazuje na wyraźną odrębność.

■ **Stosowane zmienne zależne** pozwalają ocenić stopień przydatności oraz związek badanych publikacji z głównymi problemami dyscypliny. Na przykład, gdy zmienną zależną jest szybkość dostępu do informacji, to związek z przewagą konkurencyjną nie jest bezpośredni. Gdy jednak zmienną zależną jest efektywność, to wówczas badania dotyczą kluczowego problemu nauk o zarządzaniu.

■ **Podstawy teoretyczne** pozwalają określić nurt badawczy, który rozwijają analizowane publikacje [Coombs *et al.*, 2009]. Problemy badawcze nauk o zarządzaniu mają charakter interdyscyplinarny, co powoduje jednocześnie jego rozpatrywanie z wielu perspektyw. Jeśli 2/3 badanych publikacji powołuje się na zasobową teorię firmy, to można całą populację usytuować w konkretnym paradygmacie zarządzania strategicznego. Odwrotna sytuacja zachodzi, gdy badania są prowadzone z różnych perspektyw; pozorne bogactwo ustaleń empirycznych osiągniętych w odrębnych ramach teoretycznych wyklucza bowiem możliwość prostej integracji, a także utrudnia porównawcze badania siły wyjaśniającej [Bell, Den Ouden, Ziggers, 2006].

■ **Problemy badawcze** pozwalają zidentyfikować w danym momencie obszary dociekań naukowych (Coombs *et al.*, 2009), segmentując badania na kilka zagadnień, a także uszeregować je według popularności, np.: studia międzynarodowe, internacjonalizacja, tworzenie firm, eksport i in. Ponadto stwarzają możliwość analizy rozwoju dziedziny, porządkując według chronologii badania [Czakon, 2007] na: *joint ventures*; stabilność aliansów, ich tworzenie oraz efektywność; sieciowość, elastyczność, uczenie się.

Ze względu na cel oraz ilościowe podejście analiza frekwencyjności nie może być uznana za technikę samodzielną, a jedynie wspierającą analizę właściwą treści. Porządkujący i syntetyzujący charakter tego etapu badań najczęściej jest prezentowany w postaci tabel, które znacznie podnoszą walory przeglądu literatury.

Analiza treści wymaga przeprowadzenia oceny jakości badanych publikacji, uporządkowania ustaleń badawczych oraz wyłonienia luk poznawczych, które zwykle sami autorzy wskazują w zakończeniu swoich publikacji. Ocena jakości publikacji wykorzystuje głównie kryteria metodologiczne (tabela 1).

Analiza treści pozwala wyodrębnić te publikacje, które badacz uznaje za szczególnie przydatne do osiągnięcia swojego celu, oraz skupić się na ustaleniach tam poczynionych. Jedno-

nocześnie uwidoczniła pozostałą literaturę. Niektórzy autorzy skupiają się szczególnie na kryteriach: precyzji pomiaru, realizmu kontekstowego oraz generalizowania [Jourdan *et al.*, 2008].

Porządkowanie ustaleń badawczych przyjmuje postać narracji. Analogicznie do ogólnej metodyki realizacji badań jakościowych czy interpretatywnych stosuje się jedną z siedmiu dostępnych technik porządkowania [Langley, 1999].

Ze względu na prostotę, badacze stosunkowo najchętniej wybierają porządek chronologiczny z wyodrębnieniem pojawiających się bądź wygasających trendów. Interesującym elementem porządku chronologicznego analizy literatury są cezury, tj. momenty przejścia z jednego etapu rozwoju badań do drugiego. Dają się zidentyfikować zarówno pod względem ilościowym, w postaci skokowego spadku lub wzrostu liczby publikacji, jak też jakościowym. Przejawia się on w stosowaniu innych metod badawczych lub podstaw teoretycznych.

Zakończenie

Ważnym elementem przeglądu literatury jest identyfikacja luk poznawczych. W sensie techniki nie nastrocza on szczególnych wyzwań, polega bowiem na analizie chronologicznej zamierzeń badawczych zgłaszanych przez autorów we wstępie prac oraz konfrontowaniu ich z ograniczeniami i propozycją kierunków dalszych badań zawartymi w zakończeniach. Luka poznawcza oznacza obszar niewiedzy, którego granice trudno jednoznacznie określić. Możliwe jest natomiast określenie elementów tego zbioru niewiedzy, które powinny być rozpoznane. Nauki o zarządzaniu mają przecież inklinację praktyczną i podporządkowane są użyteczności menedżerskiej. Wobec tego rozpoznaniu uwarunkowań i przebiegu procesów towarzyszyć powinny implikacje praktyczne. Identyfikacja luki poznawczej w świetle istniejącej literatury stanowi niezbędne uzasadnienie teoretyczne czy też poznawcze każdego projektu badawczego.

Procedura systematycznego przeglądu literatury [Tranfield *et al.*, 2003] obejmuje trzy etapy. Pierwszym

Tab. 1. Metodologiczne kryteria oceny publikacji w systematycznej analizie literatury

	Kryterium	Celowość
1.	Cel badania	Badania nauk o zarządzaniu skupiają się na ustaleniu subiektywnych ocen lub znaczeń nadawanych przez respondentów badanym zjawiskom, albo też na związkach pomiędzy danymi opisującymi badaną rzeczywistość.
2.	Kontekstowość	Metodyka badania może uwzględniać kontekst, w którym zachodzą badane zjawiska, co jest typowe dla studiów przypadków lub też go nie uwzględniać, jak w przypadku większości empirycznych testów teorii. Uzależnienie od kontekstu oraz uwzględnienie jego wpływu ma znaczenie dla zasięgu i prawomocności uogólnień czy wniosków.
3.	Dobór próby	Celowość doboru prowadzi do uchwycenia szczególnie istotnych uwarunkowań, ale ogranicza możliwość generalizowania ustaleń badawczych. Alternatywnie badacze zmierzają do uchwycenia różnorodności kontekstów i znaczeń w doborze losowym badanej próby.
4.	Jakość danych	Bazy danych mogą być oparte na pojedynczym źródle, co stwarza dobrze rozpoznane ryzyko ich obciążenia błędem, ale mogą też wykorzystywać wiele źródeł danych, umożliwiając ich porównywanie i krzyżową eksplorację.
5.	Adekwatność	Odnosi się do etapu interpretacji uzyskanych rezultatów. Wyniki badań powinny być jasno konfrontowane z predykcjami zawartymi w hipotezach, by uzyskać prawidłową interpretację. Badania teoriiwymagają z kolei dbałości i szczegółowego ukazania ścieżki prowadzącej od rezultatów empirycznych do propozycji uogólnień.
6.	Generalizowanie	Możliwość uogólniania to cecha wniosków badań, a wynikać ona może z cech zastosowanych technik ilościowych (generalizowanie statystyczne) lub cech zastosowanej analizy teoretycznej (generalizowanie analityczne).

Źródło: opracowanie własne na podstawie [TRANFIELD *et al.*, 2003].

jest planowanie przeglądu. Składają się nań fazy: uzasadnienia potrzeby i wskazania celu badania, przygotowania badania oraz opracowania protokołu gromadzenia danych. Drugim etapem procedury jest właściwe przeprowadzanie procedury badawczej. Na ten etap składa się pięć faz: ● określenie pola recepcji badania ● wybór publikacji do analizy ● ocena jakości badań ● sporządzenie wyciągu danych i ustaleń badawczych ● synteza przeglądu literatury. Z punktu widzenia wykonawczego, skupia się ona na uzasadnionej selekcji badanej populacji artykułów, wykorzystaniu technik ilościowej i treściowej analizy, oceny oraz opracowania wstępnego podsumowania. Trzeci etap badania to przygotowanie raportu z badań, a dalej ich publikacja. Wymaga to wysiłku redakcyjnego, ale także uporządkowania pod względem celu badań empirycznych oraz wykorzystania do interpretacji uzyskanych rezultatów badań.

Bezkrytyczne podejście do procedur badawczych pozbawiałoby jednak badacza jego prerogatyw, a nade wszystko alienowałoby z kontekstu. Trzeba bowiem dostrzec, że w warunkach niskiej digitalizacji polskich baz danych publikacji przeprowadzenie badania może okazać się nadmierne czasochłonne. Bazy pełnotekstowe dają pierwszeństwo publikacjom anglojęzycznym, co w naukach humanistycznych, społecznych, ekonomicznych i zarządzaniu marginalizuje literaturę pisaną w języku krajowym. Tymczasem badane zjawiska nie są niezależne od ich kontekstu kulturowego, wobec czego stają się rozmyte lub wręcz niewidoczne w literaturze anglojęzycznej. Ponadto polskie badania odwrotnie niż w nauce światowej są przedstawiane nieproporcjonalnie często w postaci monografii, zwykle wyłączanych z baz danych pełnotekstowych.

Mimo tych wątpliwości, nauki o zarządzaniu znajdują się na takim etapie rozwoju, w którym rygor metodologiczny ma kluczowe znaczenie, również w fazie badań literatury.

dr hab. Wojciech Czakon, prof. UE
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

PRZYPISY

¹⁾ Na dzień 16 lutego 2011 r.

²⁾ Wobec tego nie powinno się analizować tekstów o charakterze odtwórczym, publicystycznym, popularnonaukowym itd.

BIBLIOGRAFIA

- [1] AGARWAL R., HOETKER G., *A Faustian Bargain? The Growth of Management and its Relationship with Related Disciplines*, „Academy of Management Journal” 2007, vol. 50, no. 6.
- [2] BELL J., DEN OUDEN B., ZIGGERS G., *Dynamics of Cooperation: At the Brink of Irrelevance*, „Journal of Management Studies” 2006, vol. 43, no. 7.
- [3] COOMBS J., SADRIEH F., ANNAVARJULA M., *Two Decades of International Entrepreneurship Research: What Have We Learned – Where Do We Go from There?*, „International Journal of Entrepreneurship” 2009, vol. 13.
- [4] CZAKON W., *Dynamika więzi międzyorganizacyjnych przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2007.
- [5] CZAKON W., KLIMAS P., *Sieci oraz firmy kotwice – ich znaczenie w gospodarce opartej na wiedzy*, w: *Zarządzanie i Informatyka – dylematy i kierunki rozwoju*, 4. Forum Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2010.
- [6] JOURDAN Z., RAINER K., MARSHALL T., *Business Intelligence: An Analysis of the Literature*, „Information Systems Management” 2008, vol. 25, no. 2.
- [7] LANGLEY A., *Strategies for Theorizing from Process Data*, „Academy of Management Review” 1999, vol. 24, no. 4.
- [8] LEE R., *Social Capital and Business and Management: Setting a Research Agenda*, „International Journal of Management Reviews” 2009, vol. 11, no. 3.
- [9] D. TRANFIELD D., DENYER D., SMART P., *Towards a Methodology for Developing Evidence-Informed Management Knowledge by Means of Systematic Review*, „British Journal of Management” 2003, vol. 14, no. 3.
- [10] VISSCHERS V., MEERTENS R., PASSCHIER W., *Probability Information in Risk Communication: A Review of the Research Literature*, „Risk Analysis” 2009, vol. 29, no. 2.

Summary

The literature review is not a prelude for research but a method on its own. Methodological rigor impact the quality of further research, as well as hypotheses and empirical results interpretation. This paper focuses on the systematic literature review. The author discusses the stages of: literature selection, quantitative and qualitative analysis.